

L'ÚLTIMA ENTREVISTA AMB LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS

XAVIER COLOMER-RIBOT

Lluís Esteva i Cruañas va dedicar bona part de la seva vida a la recerca arqueològica i a l'estudi historiogràfic de Sant Feliu de Guíxols i comarca, és a dir, del que es coneix amb el nom de la Vall d'Aro. Era un home erudit i afable que vaig conèixer per casualitat a l'Arxiu Històric de la Ciutat, al monestir, l'any 1991. Jo feia una recerca sobre l'origen d'un topònim i se'm va adreçar dient: «Tu ets en Colomer». A partir d'aquell dia, vaig anar sovint a casa seva, on parlàvem hores senceres de l'origen incert del nom de la nostra ciutat i de molts altres temes relacionats amb Sant Feliu i els seus estudis. Aquesta és l'última entrevista amb Lluís Esteva i Cruañas, el senyor Esteva, realitzada el dimarts 25 de gener de 1994 a casa seva.

Lluís Esteva havia publicat juntament amb Lluís Pallí al 1990 la segona part d'*El termenal de Sant Feliu de Guíxols*, i per això va decidir, quan es va editar el volum dotzè de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, al gener de 1994, que havia arribat el moment de dimitir el càrrec de president d'aquesta entitat, en què havia estat durant dotze anys, per dedicar tots els seus esforços a acabar els treballs que tenia començats. «Feia temps que ho rumiava -explicava-. Ja fa un any que ho vaig dir a en Pallí, que acabat aquest número jo plegaria. Però plego com en el Museu i saben que, quan em necessitin, poden comptar amb mi. En Pallí em va dir que de tota la resta en podien prescindir, però s'ha de pensar que hi ha el volum de l'Institut. I jo li vaig dir que mentre jo pogués, doncs ja continuaria fent-ho, perquè és molt delicat això. Aquest llibre té molt de nom, és seriós i està ben

treballat. Amb en Pallí vàrem acordar de no resoldre res, i en la convocatòria de la reunió només deia 'probables canvis de junta' o una cosa així, ho deixava borrós. Més o menys ja havíem combinat qui podia ser-hi, perquè no es troba pas gaire gent. No vull donar noms perquè potser la candidatura que presentem no sigui la que surti, però dèiem de posar-hi alguns nois joves, a pesar que ja tenim gent com ara en Miquel Martí i la Concepció Saurí.» Tanmateix, l'incansable historiador guixolenc estava treballant en diferents recerques. «Tinc dos o tres treballs més per acabar. I si he de fer alguna cosa, em sembla que és més lògic que acabi els treballs que tinc començats que no pas que em dediqui a rebre cartes i a contestar correspondència», afirmava el senyor Esteva.

Els motius d'aquesta dimissió, doncs, eren clars després d'haver fundat l'Institut i d'haver aconseguit que es consolidés com una publicació de gran prestigi: «Dotze llibres són dotze anys, que Déu n'hi do, i vaig considerar que ja n'hi havia prou tenint en compte l'edat i que jo ja m'he ofert per anar seguint. Tinc 88 anys i no he acabat el treball amb en Pallí, la segona part del termenal, que és la primera, en el qual estic treballant. I ja he dit que no volia fer res més que allò no estigués acabat. Aquest treball agafa des de l'any 881 fins al 1200. Ara ja tinc fet l'apèndix i l'estic repassant, són catorze o quinze documents, i mentrestant tornarem a mirar el primer volum i a netejar-lo bé. Ara, doncs, començarem a donar material; no està pas acabat, ara que quasi està.» La seva principal preocupació era, per tant, acabar la primera part del termenal. Es tracta, com l'altra, d'un treball laboriós i acurat de la història del terme de Sant Feliu de Guíxols, en què es fa referència, entre altres coses, a multitud de topònims i al seu possible origen, partint de la primera notícia documentada que se'n té, des del segle IX fins a mitjan XIV, quan comença la part ja publicada. La seva dimissió obligava a refer tota la junta directiva de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà. I el testimoni el va recollir, com se sap, Lluís Pallí. En la reunió que es va fer a Palafrugell el 12 de març es va aprovar per unanimitat la junta directiva presentada, en què s'integraven fins a vint-i-quatre membres, i que va proclamar president d'honor el senyor Esteva. Era un home humil i meticulós. «Perquè jo sempre tinc por -deia- de fer-ho malament. Hi ha vegades que penso: tants d'anys de treballar-hi -referint-se al treball sobre el termenal de Sant Feliu- valdrà la pena? Ara que, és clar, diguem quinze anys, però no vol pas dir que són quinze anys treballant-hi. Són quinze anys anant als arxius, recollint dades i posant-les per ordre. Aquest havia de ser el primer i l'altre el segon. Com que aquest no estava acabat i l'altre sí, vam dir que faríem primer l'altre.» Una altra qüestió que l'amoïnava era estar al dia dels estudis que es publicaven. «Contínuament ara, sobretot últimament, estan sortint molts de llibres d'investigació d'aquesta època. Es veu que al principi no

trobaven calés, i després he vist que estan malgastant diners fent sortir publicacions que no tenen gaire interès. Però hi ha publicacions que serveixen veritablement per als investigadors, com els dos volums que li han editat a mossèn Marquès, tot i que feia temps que ho tenia fet. Ara no tens necessitat d'anar a Girona a consultar el *Cartoral* de Carlemany. Ha fet una feina molt bona, que és recollir tota una sèrie de pergamins que hi havia en un cantó i a l'altre, i n'ha fet això que en diuen el regest. De cada document posa la data, fa un resum del que diu i la transcripció en llatí», afirmava Esteva.

Tot i la immensa quantitat de treballs històrics, les seves recerques, la contribució a l'estudi de la població guixolenc i a establir els seus orígens històrics, i la seva feina primer al capdavant del museu i més tard des dels Amics del Museu Municipal, Lluís Esteva, en la seva gran modèstia, no es considerava l'historiador de la vila: «Tot això a mi em va gran. Considero que hi he contribuït molt, però m'he refiat del gran historiador de Sant Feliu, que és Eduardo González Hurtebise. Els altres l'estem corregint a moltes bandes, però ell, quan va fer allò (es referia als estudis d'Hurtebise sobre els orígens antics de Sant Feliu de Guíxols), no tenia les facilitats que tenim nosaltres. Era una personalitat. Jo, a mida de treballar i treballar, i paciència, paciència i paciència, he anat recollint.» Així i tot, s'ha de considerar Esteva com una figura cabdal de la historiografia guixolenc, i encara matisava: «És clar que he fet molts estudis, perquè només m'he dedicat a Sant Feliu. Bé, a Sant Feliu i comarca, o sigui, Solius, Romanyà, Bell-lloc, Santa Cristina, Castell d'Aro i Fenals.» Tampoc li agradava que el tractessin d'historiador. «No m'agrada que em pregunteu si em considero un historiador. Veig que hi ha uns quants que han escrit i que a sota han posat historiador, que jo poc ho hauria dit si només hagués escrit tres o quatre coses». I insistia que sobretot se'l tractés com un home senzill. Tot i que era una gran personalitat, mantenia sempre una actitud ponderada.

Lluís Esteva era, sobretot, una persona honesta i íntegra. «Una vegada, mossèn Marquès, no l'arxiver, l'altre, que també era canonge, en un opuscle senzill sobre en Pla que es diu *Itinerari des de Palafrugell*, basant-se en escrits sobre ell, va posar-hi una fotografia de Llofriu que jo li vaig regalar i ho va fer constar a sota. Això ho trobo correcte. Si tu dones una cosa, fer-ho constar. En canvi, n'hi ha molts i molts que no ho fan. Jo et podria dir quins m'han afaitat d'aquí i quins m'han afaitat d'allà, i sense fer constar res. Això no és seriós», assenyalava.

També considerava poc important el fet de no haver estudiat la carrera d'història, i opinava: «Poc es necessita. Només fa falta voluntat, com el cèlebre Pau Vila, el gran geògraf, que tampoc tenia cap títol. N'hi ha molts

d'aquests així que ho fan per afició. Però sí que vaig estudiar tot el que fa referència als dòlmens, i vaig treballar-hi molt.» L'obra d'Esteva sobre la cultura megalítica és imprescindible per al seu estudi i ha estat utilitzada a tot l'estat, a Saragossa, Salamanca, al País Basc, Andalusia, a més de Girona i Barcelona, com ell mateix explicava. Gràcies a aquests treballs, va obtenir molt de renom. «Al cap d'un temps -aclaria- vaig deixar l'estudi dels dòlmens i em vaig dedicar a l'arxiu i al museu guixolenc. Amb una colla de Sant Feliu, en Castelló, en Masós, l'Hereu, cada any fèiem una restauració i així vam restaurar molts monuments».

I pel que fa a la fundació de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, assenyalava: «Estaven formats els instituts de les diferents comarques, i al Baix Empordà no n'hi havia cap. Llavors hi havia un senyor que es deia Tarrés, que va ser l'últim ponent de Cultura de la Diputació de Girona del temps de la dictadura. I en Tarrés em va dir que jo havia de fundar el centre aquí, tot i que jo li deia que ho veia molt difícil. Perquè com ara l'Alt Empordà o el Gironès no tenen cap problema, uns es reuneixen a Figueres i els altres a Girona, nosaltres sí que en teníem. La finalitat era treure un llibre amb articles de Palamós, Palafrugell, Sant Feliu, la Bisbal, Torroella, Pals, entre altres. I tot s'havia de fer sense que ningú no cobrés res. Llavors, el president de la Diputació, que era en Llobet, va decidir crear el Patronat Francesc Eiximenis per subvencionar els llibres d'investigació, és a dir, de divulgació, perquè aquests tipus de llibres tenen una venda molt petita. En Llobet, en Maluquer, el doctor Pericot i uns quants més van dir que era necessari fundar una entitat que pagués la meitat de les edicions. I ara la Generalitat dóna la resta. Era l'únic patronat que hi havia a Espanya, i es va crear gràcies al doctor Pericot.»

Un aspecte poc conegut d'Esteva és el de periodista. Va col·laborar amb *La Vanguardia* a últims dels anys seixanta. Hi va escriure els resultats de les restauracions que s'anaven fent al monestir i els hi publicaven a tota plana. Va fer-hi articles durant un any i mig entre 1968 i 1969. Però Esteva va preferir dedicar-se a la història. «Vaig veure que em dedicaria a fer de periodista i jo volia fer d'historiador. I com que jo vaig molt a poc a poc, no sé d'escriure i redactar coses de premsa. Jo ho he de fer, tornar a corregir i tornar a corregir», hi afegia. A més d'un incansable investigador de la història local, va ser, per tant, un gran defensor del patrimoni, faceta en què va destacar des de les planes d'aquest diari. «Hi vaig fer algunes denúncies, però ningú a Sant Feliu no em va ajudar», explicava amb un deix de tristesa. La seva lluita el va portar a impedir que el Club Nàutic de Sant Feliu tingués una alçada superior a la que té actualment. També va protestar per la construcció dels edificis que hi ha a sobre can Rius, perquè, a més, ho prohibia la llei, tot i que aquests sí que es van permetre. «Quan vaig veure que no servia per res protestar, em vaig desanimar i va ser quan

vaig plegar de ser delegat local del Servei d'Excavacions Arqueològiques». I lamentava profundament com s'havien deixat perdre construccions arquitectòniques guixolènques de gran valor artístic i cultural, com ara la casa de les germanes Llagostera o, més recentment, la muralla.

Lluís Esteva era un gran estudiós i un gran treballador. Potser era una dels pocs atributs que reconeixia tenir, si més no en privat, parlant de la seva obra: «Això és la constància, és anar treballant, com en aquest llibre amb en Pallí, anant-hi afegint. Però sí, estudiós, sí.» I explicava també que el mateix Josep Maria Sans Travé, que era cap del Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya i és l'actual director general de l'Arxiu Nacional de Catalunya, quan va veure el llibre del termenal, li va comentar: «De Catalunya, poc n'hi ha cap més de terme municipal que estigui estudiat així i em penso que a Espanya ni pensar-hi». I volia presentar-lo a Barcelona. «Suposo jo -deia Esteva- que era perquè la Generalitat havia donat la platja de Canyet als de Santa Cristina, i llavors l'Ajuntament em va passar tot l'informe perquè jo contestés. I vaig fer l'informe dient que estaven equivocats, que aquella platja era de Sant Feliu i la Generalitat va haver de rectificar.» Pensava que era per això que Sans Travé li havia demanat -no era la primera vegada que feia rectificar la Generalitat- de presentar-lo a Barcelona, tot i que ell manifestava que tant li feia. Lluís Esteva i Cruañas, un home sorprenent, una persona excepcional i amb una gran humanitat.

Lluís Esteva, al despatx de casa seva el dia de l'entrevista.